

Ціпуринда В.С.,

к.е.н.,

доцент кафедри менеджменту,

Київський національний торговельно-економічний університет

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. У статті пропонується інноваційний підхід до вирішення проблем прогнозування розвитку підприємств як первинних ланок економіки держави в умовах швидкоплинних змін їх зовнішнього середовища та кризових ситуацій. Розглядаються питання поетапного розвитку підприємства як соціально-економічної системи відповідно до універсальних діалектичних закономірностей розвитку систем як життєво важлива необхідність здійснити корінне відновлення «моделі випереджального економічного розвитку».

Ключові слова: система, універсальні діалектичні закономірності розвитку, еволюція систем, стадії розвитку систем, показники детермінант, передбачення, прогноз, життєвий цикл, графічне відображення етапів циклу.

Постановка проблеми. Сучасний стан соціального та економічного розвитку суспільства потребує нових підходів до підвищення ефективності діяльності підприємств, і, насамперед, наукових підходів до прогнозування, як однієї із головних складових стратегій інноваційного розвитку. Подальший розвиток ринкової економіки в країні потребує від підприємств підвищення ефективності стратегічного планування, що дозволить покращити їх конкурентоздатність в умовах швидкоплинних змін зовнішнього середовища. При цьому прогнозування повинно розглядатися як необхідний елемент системи управління підприємством, основне завдання якого визначається орієнтацією на можливі кардинальні зміни стану і розвитку об'єктів управління та їх зовнішнього середовища.

Для сучасної економіки України необхідна системна єдність і узгодженість технологічної, освітньої і прогнозної стратегій для сприяння прискоренню якості економічного розвитку. Нині здатність до генерації, використання та розповсюдження нових знань щодо прогнозування розвитку стає основою національної конкурентоспроможності та базовою передумовою прискореного економічного зростання, оскільки є головним фактором, необхідним для забезпечення вибору економічного, соціального і культурного напрямку розвитку суспільства на основі використання досягнень науки.

Отже, Україні потрібна стратегія випереджального інтелектуально-інноваційного розвитку. Саме вона може забезпечити можливості для генерування нових технологій, прогнозних знань, нової інформації як першої до будь-якого розвитку – світового, національного чи регіонального. Для України розбудова суспільства, де прогнозування розвитку буде предметом і результатом творчої, високоінтелектуальної праці, має стати стратегічним напрямом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія, методологія та практика довгострокового, середньострокового прогнозування наслідують тисячолітній людський досвід передбачень і планування майбутнього. Сучасний арсенал доступних методів і форм прогнозування дуже широкий, великий вклад

до якого привніс перш за все, М.Д. Кондратьєв. Історія прогнозування економіки формувалась переважно на досвіді накопиченого досвіду прогнозів у сфері науково-технічного прогресу. Послідовне освоєння нових технологій і видів продукції, перехід на нові технологічні уклади є базовими передбаченнями підходів до прогнозів, що закладені М.Д. Кондратьєвим, Й. Шумпетером та їх послідовниками, які виходили із того, що є загальна тенденція послідовного розвитку економіки, незважаючи на періодичні спади та кризи [1].

Вирішенню різноманітних проблем, пов'язаних з методологією прогнозування, присвячені окремі праці вчених: І.В. Бестужева-Лади, А.Г. Гранберга, Т.С. Хачатурова [2; 8; 10; 11]. Питання використання різних методів прогнозування у сфері економіки розглянуті у роботах С.В. Глівенко, М.О. Соколова, А.С. Емельянова, А.А. Френкеля та ін. [3; 4; 5; 7; 9; 11; 12]. Питання використання прогнозування на рівні підприємства розглядаються у роботах І.Н. Абрамова, В.В. Григор'єва, А.М. Ілишева, Е.П. Мар'єнко та ін. [6; 8]. Питанням методології прогнозування за універсальними моделями приділена увага у роботах В.А. Полякова [9].

Однак деякі питання прогнозування розвитку систем та нарощування комплексу його методологічних розробок не отримали належного причинно-системного висвітлення. Отже, предметне поле концептуального обґрунтування комплексного прогнозування розвитку підприємства як системи є науковою проблемою, вирішення якої має важливе значення в гносеологічному і практичному аспекті.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасні вчені вважають, що модернізація економіки – це кардинальна зміна характеру функціонування економічної системи, що забезпечує динаміку нарощування її інноваційного потенціалу [9; 11; 12].

Наразі прогностика містить різні поняття, що входять у сферу прогнозування: провіщення, передбачення і сам прогноз. *Провіщення* – це свого роду осмислення про можливий стан об'єкта чи процесу у майбутньому. Це екстраполяція минулого, що базується на основі на фундаментальному припущенні про збереження у майбутньому усіх основних факторів дійсності. *Передбачення* – це уже виконана на основі інтуїції розробка можливих рішень – стратегій розвитку об'єкта чи процесу у майбутньому. *Прогноз* – це судження про можливий стан об'єкта у майбутньому, шляхах і термінах його здійснення. Можливі різновиди прогнозів можна представити у такому вигляді:

- економічні прогнози, які носять переважно загальний характер і слугують для опису стану економіці у цілому чи підприємства;
- прогнози розвитку технології, що спрямовані на оцінку перспектив її розвитку;
- прогнози стану ринку, що використовуються для аналізу динаміки змін попиту на продукцію, послуг, а також динаміки змін доходів;

- соціальні прогнози, що відображають мотивацію та ставлення людей до суспільних явищ.

Прогностика базується на використанні спеціальних методів, що дозволяють здійснити достатньо раціональний і точний прогноз. Однак на практиці керівники підприємств нехтують ними та використовують різні підходи і принципи, що дозволяють, на їх думку, ігнорувати сучасні методи прогнозування. Тому такі неправомірні підходи і принципи ще застосовуються:

- Підхід з позиції «відсутності прогнозу», тобто розгляд майбутнього здійснюється «всліпу», з допущенням незмінності зовнішніх умов.

- Принцип «може трапитися що завгодно», тобто застосовується такий принцип, виходячи з якого майбутнє розглядається як гра випадковості.

- Принцип «славне минуле» означає, що при прийнятті рішення акцентується увага на методах, що використовувались в минулому.

- Прогнозування «скрізь шори», що базується на понятті, що майбутнє буде схоже на минуле, тільки рівень розвитку буде більш високим.

- Принцип «очікування і рішучі дії», коли очікуються кризи, та здійснюються заходи з пом'якшення їх негативних наслідків.

- Прогнозування за допомогою «генія», в основу якого лежить ідея, що знайдеться геній, за допомогою якого буде отримано інтуїтивний прогноз.

Вищенаведені принципи неприйнятні, оскільки у сучасній економіці основною вимогою до прогнозів є не стільки уміння передбачати майбутнє, скільки розробити програми досягнення встановлених на майбутнє орієнтирів (цілей) розвитку підприємства.

Найбільш широке розповсюдження у практиці прогнозування отримали методи експертних оцінок і методів статистичного прогнозу, що базуються на використанні накопиченої статистичної інформації про зміни основних показників, що характеризують результати чи процес діяльності з швидкісною комп'ютерною обробкою такої інформації. Однак різноманітність методів прогнозування, стратегічного планування, що застосовуються на різних етапах, потребує забезпечення сумісності результатів, які одержані за їх допомогою та розробки єдиної процедури проведення. Тому на нинішньому етапі світового розвитку економіки, у зв'язку з новими реаліями, що визначились світовою кризою, потрібне критичне осмислення накопиченого досвіду та теоретико-методологічних підходів до прогнозування і планування майбутнього. В нестабільних умовах, визначених світовою фінансово-економічною кризою, утруднюються точні прогнози економічної динаміки довготривалі строки, і в той же час зростає потреба у довгострокових оцінках майбутнього.

Екстраполяційні методи прогнозування, які мали до сих пір у реальності головне розповсюдження, стають все менше застосованими. Не мають вже достатньої надійності і методи прогнозування, що спираються на логіку зміни технологічних укладів з автоматичністю в 40-60 років, а також відомих останніх технологій прогнозування «Форсайт», які теж не забезпечують у нових умовах надійність відповідей на виклики часу. Тим більше що прогнози самі по собі дають лише певну інформацію до роздумів та не є готовими рішеннями, оскільки управлінські рішення приймають не прогнозисти, а органи, які наділені владою і для яких прогнозні дані повинні бути надані у формі планів і програм.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є подальше вивчення можливостей прогнозування розвитку підприємств з

урахуванням дії діалектичних закономірностей розвитку систем, необхідність відповідного вирішення комплексу проблем, викликаних причинно-наслідковими взаємозв'язками у циклічному розвитку підприємства, що пов'язані з розробкою прогнозів та їх впливу на системні основи трансформаційних процесів у економічному просторі держави.

Виклад основного матеріалу. Ми вважаємо, що прогнозування повинно бути обов'язково пов'язано у першу чергу з функцією планування економіки. Потреба в управлінні економічною динамікою, що спирається на відповідні системи прогнозів, як окреслила світова криза, буде у майбутньому посилюватися.

Це завдання особливо актуальне для України, що помітно технологічно відстає від високо розвинутих держав і перед якою стоїть життєво важлива необхідність здійснити корінне відновлення «моделі випереджаючого економічного розвитку». Історичний досвід розвитку свідчить, що у тяжкі кризові часи і швидкоплинні непередбачувані зміни людство зверталось до прогнозних технологій, що базуються на використанні знань діалектичних закономірностей взаємно пов'язаного розвитку систем, у тому числі і підприємств.

Згідно з закономірностями циклічного і взаємно узгодженого розвитку систем пропонуємо схему на основі інноваційного підходу, який відображає єдність етапів отримання знань і інформатизації (аналізу) та використання знань у практиці інноваційних перетворень (синтезу) для виходу на якісно новий рівень розвитку, що надає можливість відповідного ефективного прогнозування (рис. 1).

Рис. 1. Чотири стадії розвитку підприємства у його життєвому циклі

На рисунку 1, розробленому автором, видно, що у відповідності до загальних закономірностей розвитку систем, що підтверджується загальновідомою формулою А. Енштейна ($E = mc^2$), 1-а і 2-а стадії розвитку (стадії аналізу) кожної соціально-економічної системи відображають її зародження за формулою ($m_{cmp1} = \frac{E_{поч}}{C^2}$). Це означає формування первинної інфраструктури відповідно мети, тобто структуроутворення із внутрішніми взаємозв'язками між структурними елементами) за рахунок застосування первинної енергії (усіх видів ресурсів) для узгодженого цілеспрямування і зменшення міри хаотичних зв'язків (рівня ентропії – C^2). Таким чином, 1-а стадія – зародження, що означає формування основних підсистем організації із її елементів у відповідності до місії організації, глобальної стратегічної мети її еволюційного розвитку.

2-а стадія – стабілізація означає вдосконалення структури організації із відповідними вертикальними та горизонтальними

взаємозв'язками між її підсистемами і елементами їх структур. Аналогічно, для держави – це налагодження внутрішніх взаємозв'язків між її регіонами, які знають своє місце і роль у загальній системі, із відповідним вирівнюванням прямого і зворотного зв'язку в управлінні, вирівнюванням вбирання ресурсів і перерахуванням державі частини прибутку. Завершення 1-ї і 2-ї стадії означає повне взаємоузгодження цілей і інтересів усіх підсистем як підприємства на макрорівні, так і держави на макрорівні. У протилежному випадку кожна система приречена на руйнацію.

3-я і 4-а стадії розвитку (стадії синтезу) соціально-економічної системи відображають розширення інтеграційних процесів як у її внутрішньому середовищі, так і у зовнішньому (формула – $E_{36} = m_{cnh2} * C^2$).

3-я стадія – підйому, що означає управління індивідуальною активністю, продуктивністю та функціональністю підсистем на основі колективної стратегії діяльності організації як системи. Для держави – це посилення соціально-економічних інтеграційних (синергетичних зв'язків (E_{36}) різних організацій не тільки усередині простору держави, але й у просторі світового ринку. При цьому сама структура ще більш упорядковується (m_{cnp2}), а хаотичні зв'язки ще більш зменшуються (C^2). Але для таких якісних перетворень потрібна бути відповідна законодавча база країни а також високий рівень інноваційної свідомості керівного складу підприємства та його персоналу.

4-а стадія – означає вихід системи на новий якісний рівень, а не занепад, за рахунок об'єднання підсистем організації в єдиний ритм діяльності для привнесення в суспільство (зовнішнє середовище організації) товарів та послуг, які стимулюють до розвитку суспільства. Це також входження підприємства у загальний узгоджений ритм розвитку зовнішнього середовища, що надає організації покращення її адаптивності (конкурентоспроможності) і корисності суспільству. На цьому етапі повністю повинно бути розкрито самоврядування усіх рівнів: територіальне, соціальне, виробниче, і яке взаємно узгоджене у просторі держави, часі (циклі) і енергії (фінансово-економічних можливостях). На макрорівні, відповідно закономірностям розвитку систем, такий процес означає перехід руху електрона навколо атомного ядра від *S-орбіти* на *P-орбіту*, тобто на якісно новий рівень розвитку.

Входження організації в єдиний ритм розвитку із зовнішнім середовищем – це також чітке врівноваження нею 3-х факторів: **індивідуального** (дотримання своїх особистих інтересів

Рис. 3. Якісні характеристики детермінант управлінського циклу у розвитку підприємства

і цілей для свого розвитку), **колективного** (дотримання та гармонізації своїх інтересів і цілей, а також інтересів і цілей партнерів, споживачів, постачальників), і **соціального** (дотримання інтересів і цілей розвитку суспільства). Виходячи із 4-х етапів розвитку кожної системи, ми пропонуємо використати розвернутий тригонометричний графік (синусоїду) цих етапів для детального розгляду прогнозування розкриття можливостей підприємства у кожний момент періоду, що розглядається з урахуванням вищезгаданих 3-х основних факторів: індивідуального, колективного і соціального розвитку, що у множині надає можливість аналізу характеристик 12-ти детермінант підприємства від початку циклу і до його завершення (рис. 2).

Кількісна цифрова характеристика детермінант змінюється кожного дня, тим самим, дозволяючи будувати графічне зображення циклічного процесу. Таким чином, характеристика організаційного механізму підприємства (ОМП) визначається змінами 12-ти детермінант кожного дня у майбутньому. Відповідно, таких 3 кривих здатні охарактеризувати не тільки майбутні, а й поточні стани виробництва, схильність до тих чи інших кризових станів та вибір найбільш ефективної системи організаційного механізму управління підприємством.

У цьому графіку на осі *X* відкладаються поточні дні чи інші значимі періоди для підприємства, а на осі *Y* – норму цифрових показників детермінант, тому при пересіченні графіків можна завчасно виділити точки напруги, конфлікту, і, відповідно, застосувати заходи упередження.

Це дозволяє виділити критичні зони (часові періоди) у майбутньому розвитку підприємства. Залежно від кількості критичних точок надаються висновки про характер майбутніх подій за якими даних детермінант. Якщо перетин буде відбуватися вище осі *X*, то надається висновок про напружений стан, гостру ситуацію, якщо ж нижче, то це означає гостру недостатність (сировини, кадрів, інформації тощо). При цьому якісні характеристики детермінант нами визначені згідно з діалектичними закономірностями розвитку систем, у тому числі і для підприємства (рис. 3).

Висновки і пропозиції. Враховуючи досвід реалізації вищенаведеної методології прогнозування, проведеної автором на підприємстві «Ласкомекс», м. Лодзь,

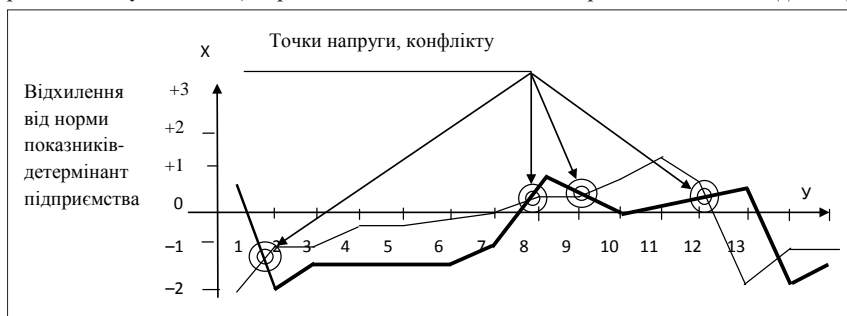

Рис. 2. Графік обумовленості поточних або майбутніх станів підприємства

Польща, та аналізуючи графіки циклічного прояву кількісних і якісних потенціалів детермінант управлінського циклу підприємства, можна здійснити такі види прогнозування:

1) Побудувати графік діяльності і циклічного розвитку підприємства на роки, місяці, тижні тощо.

2) Побудувати прогнозний графік кількісних і якісних характеристик діяльності підприємства на майбутні періоди.

3) Визначити взаємозв'язок якісних і кількісних потенційних можливостей (показників-детермінант) підприємства, тим самим встановити характер його майбутнього розвитку протягом періоду, що розглядається. При цьому та детермінанта-показник, числові показники якої менше чи більше заданої норми, свідчить про можливі проблеми у підприємства, оскільки перетин ліній, що характеризують зміни детермінант графіку, показує критичні періоди з відповідними якісними чи кількісними зрушеннями.

4) За циклічністю кількісних змін показників детермінант можна відслідковувати систему причинних факторів, що визначають появу явищ і подій у житті підприємства, тим самим коригувати умови його розвитку.

5) Встановити причини можливих викривлень у розвитку підприємства, що призводять до проблем. Це надасть можливість здійснити профілактику і прогнозування стану господарської діяльності підприємства.

Література:

1. Анатомия кризисов / А.Д. Арманд, Д.И. Люри, В.В. Жерихин и др. – М. : Наука, 2003. – 238 с.
2. Бестужев-Лада И.В. Социальное прогнозирование : курс лекций. – М. : Педагог. общество России, 2002. – 194 с.
3. Беляевский И.К. Маркетинговое исследование: информация, анализ, прогноз : учеб. пособие. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 320 с.
4. Белорус О.Г., Лукьяненко Д.Г. и др. Глобальные трансформации и стратегии развития. – К., 2000. – 218 с.
5. Глівенко С.В., Соколов М.О., Теліженко О.М. Економічне прогнозування : навч. посіб. – 2-ге вид. – Суми : Університет, книга, 2001. – 138 с.
6. Илишев А.М. Основы экономического прогнозирования в промышленности. – Я. : Изд-во ЯрГУ, 2005. – 230 с.
7. Контуры инновационного развития мировой экономики: Прогноз на 2000-2015 гг. Под ред. д.э.н. А.А. Дынкина. – М. : Наука, 2000. – 262 с.
8. Марьенко А.Ф. Прогнозирование оценка возможностей развития по моделям. – Иркутск : Изд-во Иркут. унт-та, 2004. – 56 с.
9. Поляков В.А. Моделирование алгоритма управления и прогно-

зирования в многоуровневых системах / Поляков В.А. – Мн. : ВЭВЭР, 2010. – 168 с.

10. Статистическое моделирование и прогнозирование : учебное пособие / Г.М. Гамбаров, Н.М. Журавель, Ю.Г. Королев и др. ; Под ред. А.Г. Гранберга. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 383 с.
11. Трисеев Ю.П. Долгосрочное прогнозирование экономических процессов. – Киев : «Наукова Думка», 2007. – 136 с.
12. Чухно А.А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання // А.А. Чухно // Економіка України. – 2010. – № 1. – С. 4-16.

Ципуринда В.С. Инновационный подход к прогнозированию развития предприятия в современных условиях

Аннотация. В статье предлагается инновационный подход к решению проблем прогнозирования развития предприятий как первичных ячеек экономики государства в условиях быстроизменяющейся их внешней среды и кризисных ситуаций. Рассматриваются вопросы поэтапного развития предприятия как социально-экономической системы в соответствии с универсальными закономерностями развития систем как жизненно важной необходимости решить коренное обновление «модели опережающего экономического развития».

Ключевые слова: система, универсальные диалектические закономерности развития, эволюция систем, стадии развития систем, показатели детерминант, предвидение, прогноз, жизненный цикл, графическое отображение этапов цикла.

Tsipurinda V.S. The innovative going to solving of forecasting the development of enterprises

The author offers an innovative approach to solving the problems of forecasting the development of enterprises as the primary links of the national economy in the conditions of rapid changes in their external environment and the occurrence of crisis situations. The scientist examines the gradual development of the enterprise as a socio-economic system in accordance with the universal dialectical laws of development of systems such as the vital need to implement radical renovation of an «economic development model».

Keywords: system, universal conformities to law of development, evolution of the systems, stage of systems, the index of determinants, foresee, prognosis, cycle life, representation the stage of cycle.